

УДК 340

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-42-49

Олександр ТАЛДИКІН ©
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

КРИЗА ДЕРЖАВИ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

*Не людина існує для держави;
навпаки – держава існує для людини.
Жан Марітен «Людина і держава»*

Наведено теоретичні узагальнення відносно інтерпретації кризових явищ і процесів в державі. Сформульовано поняття кризи держави як деструктивного стану державного механізму, внаслідок неналежного функціонування якого загострюються антагоністичні протиріччя в суспільстві, утворюються конфлікти, подолати або вирішити які держава без позитивної трансформації неспроможна, що у свою чергу, загрожує державному суверенітету та територіальній цілісності, а у кінцевому результаті може привести до її руїни. Наведено ознаки кризи держави. Подано класифікацію державних криз відповідно до різних критеріїв. Особливу увагу зосереджено на класифікації кризи держави відповідно до соціально-економічної формації а також форми держави.

Ключові слова: держава, державність, занепад, криза, суспільство.

Постановка проблеми. Держава як політико-територіальна організація суспільства являє собою складну систему різних елементів, які функціонують у взаємозв'язку й взаємозалежності та повинні забезпечувати інтереси громадянського суспільства. Безумовно, якщо така держава ідеально з ним, суспільством, співвідноситься – функціонує заради забезпечення його потреб. Збій однієї частини складного багаторівневого державного механізму неминує призведе до негативних, а інколи й необоротних наслідків для інших елементів, що само собою вже буде показником наявності певних кризових явищ. Що таке криза держави та якою є її класифікація – саме ці питання, на наш погляд, вкрай актуальні для теорії держави та є предметом нашого розгляду.

Аналіз публікацій у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Теоретична основа статті – положення, вироблені загальною теорією держави і права, конституційним правом та політологією. Сформульовані теоретичні узагальнення спиралися на наукові досягнення вітчизняних та зарубіжних авторів. Особливо вважимо за необхідне відмітити деякі з них. Зокрема, питанню виникнення розвитку та подолання організаційних криз у системі державного управління присвячена праця Н. М. Мельтюхової «Організаційні кризи в системі державного управління: виникнення, розвиток, подолання» [1]. Ознаки виникнення та шляхи подолання криз у системі державного управління досліджують в однойменній статті Л. С. Ситнік, Т. М. Бервенова [2; с. 114–117]. Схожою тематикою цікавиться Г. В. Слізкова – «Кризові явища в системі державного управління України: причини виникнення, розвиток, шляхи подолання» [3; с. 137–142], В. Т. Шавтун – «Кризи у системі державного управління» [4; с. 20–24]. Антикризовим технологіям, як механізму реалізації цілей державного управління, присвячене дисертаційне дослідження В. І. Шарія [5]. Фактори кризи держави розкриває стаття Є. А. Оспанова [6; с. 15–17]. Ретроспективним та сучасним аспектам кризи держав приділяє увагу Л. Є. Грінін [7; с. 26–30]. На теоретичні засади типологізації криз звертає увагу В. В. Шпачук [8]. Водночас питання визначення поняття «криза держави», визначення критеріїв класифікації кризових явищ у державі та відповідно різновидів криз залишаються дискусійними.

Зважаючи на неабияку актуальність та важливість зазначеної проблематики, а також нагальну потребу в поглибленні знань щодо вказаної теми, **метою** цієї статті є спроба визначення поняття «криза держави», її ознак та класифікації відповідно до різних критеріїв.

Виклад основного матеріалу. Термін «криза» походить від грец. κρίσις – рішен-

© Талдикін О. В., 2020
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8681-5523>
alexall14@gmail.com

ня, поворотний пункт та розуміється як – розклад, занепад, загострення (політичних, економічних, соціальних) протиріч. Слід звернути увагу на існування та необхідність розмежування понять: «держава» і «державність», де остання має як зовнішню визначеність, яка знаходить свій вираз у кількісних параметрах, так і внутрішню визначеність, яка є її (держави) якісною характеристикою [9; с. 38]. Якщо державність є, як ознака політичної організації суспільства, а не як синонім держави в цілому, кризові явища охоплюють безпосередньо державу, але загрожують саме державності, яку часто застосовують для характеристики державного механізму та ступеня розвитку державного апарату [10; с. 162]. На думку Е. А. Оспанова, кризу щодо держави можна розглядати, тільки як виникнення проблеми адекватності традиційних функцій держави сучасним вимогам управління, прояв невпевненості в правильності політичного вибору та нездатності нести відповідальність за прийняті рішення, їх наслідки під час здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави [5; с. 15]. На наш погляд, треба розрізняти кризу держави та кризу державного управління, остання являє собою лише складову першої, хоча одну із найважливіших.

З огляду на вище наведене: *криза держави* – це деструктивний стан державного механізму, внаслідок неналежного функціонування якого загострюються антагоністичні протиріччя в суспільстві, утворюються конфлікти, подолати або вирішити які держава без позитивної трансформації неспроможна, що зі свого боку загрожує державному суверенітету та територіальній цілісності, а у кінцевому підсумку може призвести до її руйні.

Основними *ознаками* кризи держави є:

- руйнівні наслідки для самої держави і суспільства в цілому;
- загострення численних конфліктних ситуацій у різних сферах життя суспільства;
- неспроможність якісного державного управління;
- протиріччя між державою і суспільством, між правлячою елітою і народом, між різними верствами населення;
- реальна загроза державному суверенітету та територіальній цілісності;
- переродження, трансформація або руйнація державності.

Визначаючи різновиди кризи держави відповідно до різних критеріїв, варто зазначити види з урахуванням терміну перебігу самих кризових явищ. Тож за темпоральним критерієм можна поділити кризу держав на: *короткочасну* (гостру), *продовговану* (довготривалу), *постійну* (хронічну).

За масштабом охоплення тих або інших державних інституцій та сфер державного регулювання необхідно визначити: *мікрокризу* (криза окремої державної організації), *мезокризу* (криза апарату управління середньої ланки), *макрокризу* (криза вищих та центральних органів), *мегакризу* (загальносистемна криза, що охопила всі ланки державної організації суспільства).

Зі свого боку криза держави за суб'єктами охоплення – це: *криза державного механізму*, *криза державного апарату*, *криза окремих державних організацій*, *криза ресурсів державної влади* (фінансових, економічних, природних, демографічних, соціальних, інформаційних, ідеологічних, та силових), *криза окремих гілок влади*. На думку Н. М. Мельтюхової «доцільно розрізняти кризи всієї політичної системи і системи державного управління, в яку входять три гілки влади – законодавча, виконавча, судова [1]. Відповідно до гілок влади: *криза законодавчої влади*, *криза виконавчої влади*, *криза судової влади*.

З політичного боку охоплення криза держави поділяється на: *кризу правлячих еліт*, що, по-перше, асоціюється із загальною кризою елітаризму, яка означає втрату загальної довіри до правлячих класів більшості країн світу, а по-друге, пов'язана з традиціями й структурою існування правлячої еліти в різних державах [11], а також *кризу опозиційних сил*, яка, зі свого боку, може поділятися на: *кризу радикальної опозиції* (тієї, що ставить на меті зміну державного ладу, форм власності на засоби виробництва, певних складових форми держави); *кризу не радикальної, поміркованої опозиції* (яка прагне до зміни форм, методів, реалізації державної політики та її переорієнтації відповідно до власних інтересів); *кризу легальної опозиції* та *кризу нелегальної опозиції*.

Кризові явища можуть бути пов'язані із трансформацією домінування того чи іншого типу легітимності державної влади: ідеологічного, харизматичного, традиційного або раціонального, що у свою чергу, дає підстави говорити про: *кризу легітимної держави* та *кризу нелегітимної держави*.

Питання юридичного обґрунтування державної влади, її відповідність правовим

нормам, що є ознакою її легальності, утворює необхідність визначати:

кризу легальної держави та кризу нелегальної держави – кризу квазідержавного утворення.

Вагомим показником визначення кризових явищ у державі є ступінь їх передбачуваності. Відповідно до такого критерію можна визначити: *непередбачувану кризу держави, передбачувану кризу держави, контрольовану кризу держави*.

Відповідно до очікуваних наслідків перебігу кризових явищ у державі, слід акцентувати на кризі, що мала наслідком руйнівні, негативні явища для подальшого розвитку держави – *деструктивна криза*. Своєю чергою, наявність позитивних, стимуляційних наслідків визначає *перспективну кризу*. Якщо ж у ході перебігу кризових явищ і процесів з'являються та знаходять свій подальший розвиток суттєві зміни в державі та суспільстві, можна говорити про *трансформаційну кризу*.

Особливої уваги заслуговує дослідження класифікації кризи держави відповідно до соціально-економічної формації, а також форми держави.

Зокрема, можна визначити *кризу держав відповідно до суспільно-економічної формації*, що пов'язана із невідповідністю стану розвитку державного механізму та більш прогресивних способів виробництва в суспільстві, а також зумовлена необхідністю нормативного закріплення принципово нових форм експлуатації підкореного населення правлячими станами. За наступним критерієм можна виділити такі.

Криза рабовласницької держави: була пов'язана із закінченням завойовницьких війн, неспроможністю рабовласницьких імперій ефективно управляти захопленими територіями, стагнацією господарства, заснованого на класичному рабстві, неефективністю примусових методів підвищення продуктивності праці рабів та їх поступовому переведенню до напівзалежних категорій із застосуванням методів матеріальної зацікавленості (*колонат, пекулій*).

Криза феодалної держави, що мала підґрунтям постійно зростаючу неефективність форм феодалної експлуатації, заснованих на натуральному господарстві, внаслідок розвитку міст, торгівлі та грошових відносин і полягала в ліквідації сеньйоральних відносин, посиленні державної влади монарха, в об'єднанні держави феодалної роздробленості в централізовану монархію, відокремленні суверенітету від права на землеволодіння та переході від васалітету до інституту підданства.

Криза капіталістичної держави, яка пов'язана з тим, що сучасна держава з ринковою економікою існує для забезпечення панування одного класу над іншим. Вона так і не спромоглася вирішити антагоністичні протиріччя майнової та ієрархічної стратифікації суспільства. З розвитком транснаціонального капіталу, в умовах глобалізації, капіталістична держава перетворюється на поліцейсько-фіскальний придаток транснаціональних корпорацій із симулякром справедливості та народовладдя (наддержавна та державна влада): «... капіталістична система виникає як міжнародна, знищуючи кордон між племенами і народами і викорінюючи всі традиції...» [12; с. 160].

Криза соціалістичної держави традиційно розглядається в площині неефективності економічної конкуренції планового господарства з ринковою економікою та в наявності суперечностей між ліберальними правами індивіда та принципами реалізації правової держави у всіх різновидів соціалізму та колективізму [13].

Треба відмітити, що сучасна політична антропологія розглядає розвиток держави за схемою: рання держава, розвинута держава та зріла держава, де причини криз та колапсів сильно різняться [6; с. 27].

Протиріччя в суспільстві й утворення конфліктів у державі можуть бути пов'язані з назрілою необхідністю зміни форми державного правління: *криза монархій та криза республік*.

Кризу монархічних держав традиційно пов'язують зі зміною старих монархічних форм на нові, в процесі трансформації їх державного апарату відповідно до динаміки розвитку суспільних відносин, а також із буржуазними революціями – криза абсолютних монархій в Європі. Водночас потрібно брати до уваги, що домінуючий варіант легітимізації верховної влади монарха, який ґрунтується на концепції «влади від Бога», в сучасних умовах виглядає, м'яко кажучи, архаїчним, про що свідчить тенденція до скорочення монархічних держав на користь республік останнім часом [14; с. 3].

Кризу республік можна розглядати, по-перше, як кризу первісних античних рабовласницьких республіканських форм, що була пов'язана з кризою полісної системи (дивіться далі) та недосконалістю органів республіканського ладу, а також недостатню роз-

виненість цієї форми правління в період середніх віків. По-друге, як кризу держав з республіканською формою правління в тих країнах, де монархічні традиції не втратили свого домінування, наприклад: реставрація монархії Стюартів в Англії в 1660 році. По-третє, як кризу, що пов'язана зі зміною одних сучасних республіканських форм на інші, відповідно до конкретних політичних умов, наприклад: криза Четвертої республіки у Франції в 1958 році.

Залежно від *форми державного (територіального) устрою* можна виділити *кризу простих (унітарних) держав* та *кризу складних, передусім імперій*.

Криза простих (унітарних) держав мала місце практично в усі конкретні історичні періоди. Зокрема, кризи східної *номової* держави та античного полісу, були пов'язані з наслідками процесів вторинної урбанізації та полісної колонізації, а також з розширенням територій внаслідок насильницьких експансій та завоювань.

У середні віки феодалізм, як спосіб організації владних відносин, взагалі передбачав децентралізацію – необхідну умову взаємовідносин монарха і сюзерена.

У сучасних умовах демократична унітарна держава також може зазнати деструктивних проявів, коли її устрій та характер владних відносин не забезпечують належних умов розвитку поліетнічному, поліконфесійному та полілінгвістичному громадянському суспільству. Існує думка, що в епоху постмодернізації взагалі відбувається *ерозія унітарних держав*, що зумовлює виникнення перехідних форм між унітаризмом та федералізмом [15; с. 99].

Розкриваючи кризу складних за формою територіального устрою держав, передусім, варто зупинитись на *кризі імперій*. Давні імперії, що виникали в ході територіальних завоювань, зазнавали кризових явищ після припинення їх територіальної експансії з активізацією відцентрових сил у завойованих регіонах та в ході агресії ззовні.

Крах колоніальних імперій у ХХ столітті (*деколонізація*) відбувся завдяки процесам гуманізації і демократизації суспільства, в результаті національно-визвольної боротьби колонізованих народів мирним або революційним шляхом.

Криза федеративних держав, коли однією із домінуючих причин утворення деструктивних соціально-політичних явищ у державі була й невідповідність форми територіального устрою – явище в історії досить рідкісне, але, як правило, пов'язане з подальшою децентралізацією суб'єктів федерації (*відцентровий фактор*). На думку спадає, передусім, Пакистан, який в ході поділу Індії в 1947 році отримав східну частину Бенгалу (провінція Східний Бенгал (Східний Пакистан)), що своєю чергою, призвело до війни бенгальців за незалежність та утворення унітарної суверенної держави Бангладеш у 1971 році [16]. У Східній Європі, де завдяки жорстким міжетнічним та релігійним конфліктам, політиці націоналізму, яку проводили місцеві еліти республік, а також з втручанням зовнішніх сил, відбулись гостра політична криза, низка озброєних конфліктів протягом 1991–2001 років, що призвело до розпаду федеративної держави в Югославії.

Критерій відповідно до просторових меж дає підстави поділити кризу держави на: *загальнодержавну* (незалежно від форми державного (територіального) устрою; *кризу суб'єкта федерації* (у федеративній державі); *кризу автономної одиниці* (якщо наявна остання); *кризу регіональну* – в межах певної адміністративно-територіальної одиниці.

Застосування деяких прийомів, способів та методів реалізації державної влади також може бути причиною виникнення кризових процесів. Типологія державних криз, де критерієм є та чи інша форма державного політичного режиму, видається цілком обґрунтованою. Крім того, *криза антидемократичних держав*, мабуть, є яскравим прикладом для державної кризи взагалі, бо ніщо так не турбує суспільство, як наступ на власні права і свободи, ніщо так, крім економічної розрухи, не слугує каталізатором до радикальних та революційних перетворень. Водночас загальноприйнятий поділ недемократичного режиму лише на авторитарні та тоталітарні різновиди видається не повним, щоб не сказати, примітивним підходом до розуміння сукупності прийомів, способів та методів здійснення державної влади. Сьогодні прихований характер недемократичної влади, наявність формальних демократичних рис є невід'ємною характеристикою сучасних неототалітарних форм державного (політичного) режиму, а зважаючи на те, що елітарний характер держави не передбачає дійсного істинного народовладдя априорі, говорити про *кризу демократичних держав* варто лише з огляду їх формальних ознак [17; с. 49]. Безумовно, можна розглядати кризу демократичного політичного режиму в контексті певної політичної ідеології: ліберальної, радикальної, консервативної, соціальної, з якою позиціонують себе правлячі партії, адже сьогодні наявність у їхній назві тієї чи іншої ідеоло-

гії аж ніяк не гарантує рух у подібному напрямку.

За сферами домінуючого охоплення (прояву) кризових явищ – це передусім *економічна криза* держави. Л. С. Ситнік, Т. М. Бервенова вважають, що кризами прийнято називати, перш за все, ситуації у сфері економіки, водночас особливе місце відіграє *соціальна криза*, яка може стати стимулом соціального розвитку [2; с. 215]. *Політична криза*, на думку О. О. Лященко – це крайня форма прояву політичного конфлікту, що виявляється в глибокій дестабілізації політичної системи, коли до основних кризових моделей розвитку конфліктів відносять війну та революцію [18]. *Релігійна криза держави* в своїх проявах є багатогранною та залежить від існування того чи іншого типу держави щодо релігії. Це може бути: *релігійна криза теократичної держави, релігійна криза клерикальної держави, релігійна криза атеїстичної держави, релігійна криза світської держави*. Остання, безсумнівно, є вкрай актуальною для нашого суспільства, адже гасло: «Одна віра...», яке державні мужі в реалізації власних політичних амбіцій та уподобань починають волати, попри наявність статті 35 Конституції України, викликає багато нарікань.

Інформаційна криза держави являє собою такий системний процес, що лежить у площині загроз інформаційній складовій державного суверенітету, яку завдає *нетократія*. Проявами такої будуть: *мовна криза держави; криза свободи слова в державі; криза засобів масової інформації в державі* (передусім традиційних), *криза монополії на інформацію*. Одночасно в сучасних умовах набуває особливої актуальності класифікація кризових явищ в державах, що пов'язана з різними процесами глобалізації. Мова йде, передусім, про *кризу національної держави* в умовах глобалізації, про яку автор згадував раніше [19]. Збільшення обсягів наддержавної (наднаціональної) влади, скорочення соціальної відповідальності держави при втраті певних складових державного суверенітету дозволяє говорити й про *кризу соціальної та правової держави* в умовах глобалізації.

Висновки. *Криза держави* – це деструктивний стан державного механізму, внаслідок неналежного функціонування якого загострюються антагоністичні протиріччя в суспільстві, утворюються конфлікти, подолати або вирішити які держава без позитивної трансформації неспроможна, що, своєю чергою, загрожує державному суверенітету та територіальній цілісності, а у підсумку може призвести до її руйни.

Основними ознаками кризи держави є:

- руйнівні наслідки для самої держави і суспільства в цілому;
- загострення численних конфліктних ситуацій у різних сферах життя суспільства;
- неспроможність якісного державного управління;
- протиріччя між державою і суспільством, між правлячою елітою і народом, між різними верствами населення;
- реальна загроза державному суверенітету та територіальній цілісності;
- переродження, трансформація або руйнація державності.

Подана автором нижче типологія не претендує на універсальність, але дає змогу розглянути кризу держави під різними кутами зору, зважаючи на ті або інші критерії розподілу. Відповідно до різних критеріїв варто визначити такі різновиди кризи держави.

За темпоральним критерієм можна поділити кризу держав на: короткочасну (гостру), пролонговану (довготривалу), постійну (хронічну).

За масштабом охоплення тих або інших державних інституцій та сфер державного регулювання необхідно визначити: мікрокризу, мезокризу, макрокризу, мегакризу.

За суб'єктами охоплення – це: криза державного механізму, криза державного апарату, криза окремих державних організацій, криза ресурсів державної влади, криза окремих гілок влади.

З політичного боку охоплення криза держави поділяється на: кризу правлячих еліт, кризу опозиційних сил, яка, своєю чергою, може поділитись на: кризу радикальної опозиції; кризу, поміркованої опозиції; кризу легальної опозиції та кризу нелегальної опозиції.

Така риса, як легітимність державної влади дозволяє говорити про: кризу легітимної держави та кризу нелегітимної держави.

Питання юридичного обґрунтування державної влади, її відповідність правовим нормам, що є ознакою її легальності, утворює необхідність визначати:

кризу легальної держави та кризу нелегальної держави.

Вагомим показником визначення кризових явищ у державі є ступінь їх передбачуваності. Відповідно до такого критерію можна визначити: непередбачувану кризу

держави, передбачувану кризу держави, контрольовану кризу держави.

Відповідно до очікуваних наслідків перебігу кризових явищ у державі, слід акцентувати на деструктивній кризі, перспективній кризі та трансформаційній кризі.

Особливої уваги заслуговує дослідження класифікації кризи держави відповідно до соціально-економічної формації: криза рабовласницької держави, криза феодалної держави, криза капіталістичної держави, криза соціалістичної держави.

Протиріччя в суспільстві й утворення конфліктів в державі можуть бути пов'язані з назрілою необхідністю зміни форми державного правління: криза монархій та криза республік.

Залежно від форми державного (територіального) устрою можна виділити кризу простих (унітарних) держав та кризу складних держав, передусім імперій.

Класифікація державних криз, де критерієм є та чи інша форма державного політичного режиму, видається цілком обґрунтованою: криза антидемократичних держав, криза демократичних держав.

За сферами домінуючого охоплення (прояву) кризових явищ: економічна криза, соціальна криза, політична криза, релігійна криза держави, інформаційна криза держави.

У сучасних умовах набуває особливої актуальності класифікація кризових явищ у державах, що пов'язана з різними процесами глобалізації. Мова йде, передусім, про кризу національної держави та про кризу соціальної і правової держави.

Список використаних джерел

1. Мельтюхова Н. М. Організаційні кризи в системі державного управління: виникнення, розвиток, подолання. Державне будівництво, 2007. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/DeBu_2007_2_3.pdf (дата звернення: 15.03.2020).
2. Ситнік Л. С., Бервенова Т. М. Ознаки виникнення та шляхи подолання криз в системі державного управління. *Вісник економічної науки України*. 2014. № 1. С. 114–117.
3. Слізкова Г. В. Кризові явища в системі державного управління України: причини виникнення, розвиток, шляхи подолання. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. 2012. № 2. С. 137–142.
4. Шавтун В. Т. Кризи у системі державного управління. *Наукові праці. Державне управління*. Вип. 214. Т. 226. С. 20–24.
5. Шарій В. І. Антикризові технології, як механізм реалізації цілей державного управління : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2006. 17 с.
6. Оспанов Е. А. Факторы кризиса государства. *Вестник Южно-Уральского государственного университета*. Серия : Право. 2012. № 43. Вып. 32. С. 15–17.
7. Гринин Л. Е. Государство и его кризис в прошлом и настоящем. *Вестник Сибирского института бизнеса и информационных технологий*. 2013. № 3. С. 26–30.
8. Шпачук В. В. Теоретичні засади типологізації криз. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/socgum/Nvamuupravl/2010_4/33.pdf. (дата звернення: 15.03.2020).
9. Гаврилов Н. И. Мера государственности демократического государства. Киев, 1997. 116 с.
10. Державність. Юридична енциклопедія : у 6 т. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана. 1998. Т. 2 : Д–Й. 744 с.
11. Дацюк С. Світова криза елітаризму. Нотатки і роздуми. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/582588719ebbe/page/2/> (дата звернення: 15.03.2020).
12. Borochover Ber. Nationalism and the Class Struggle: A Marxian Approach to the Jewish Question. 1937. New York : Poale-Zion.
13. Friedrich August von Hayek. The road to serfdom. URL: <https://mises.org/library/road-serfdom-0> (Last accessed: 15.02.2020)
14. Михалева Н. В., Плаксина В. С. Разновидности современных монархий. *Научный журнал*. 2017. № 3 (16). с. 40–44.
15. Гуляков А. Д., Саломатин А. Ю. Сравнительное государственное ведение и проблемы федерализма. *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион*. 2016. № 3 (39) с. 99.
16. The Constitution of the People's Republic of Bangladesh (ACT NO. Of 1972). Laws of Bangladesh URL: <http://bdlaws.minlaw.gov.bd/act-367/section-24715.html?hl=1> (Last accessed: 15.02.2020).
17. Талдикін О. В. Сучасні недемократичні форми державного (політичного) режиму. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 1. С. 44–50.
18. Лященко О. О. Політична криза як чинник трансформації взаємовідносин громадянського суспільства і влади (на прикладі подій в Україні 2013–2014 рр.) *Теорія та практика державного управління*. Вип. 4 (51). URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:GhwANyPeYZUJ:www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-4/doc/1/07.pdf+&cd=5&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> (дата звернення: 15.03.2020).
19. Талдикін О. В. Нетократія як черговий фактор кризи інституту національної держави:

References

1. Meltiukhova N. M. Orhanizatsiini kryzy v systemi derzhavnoho upravlinnia: vynykennia, rozvytok, podolannia [Organizational crises in the system of public administration: emergence, development, overcoming]. Derzhavne budivnytstvo, 2007. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/DeBu_2007_2_3.pdf (data zvernennia: 15.03.2020). [Ukr.].
2. Sytnik L. S., Bervenova T. M. Oznyaky vynykennia ta shliakhy podolannia kryz v systemi derzhavnoho upravlinnia [Signs of the emergence and ways of overcoming crises in the public administration system]. Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy. 2014. № 1. S. 114–117. [Ukr.].
3. Slizkova H. V. Kryzovi yavyscha v systemi derzhavnoho upravlinnia Ukrainy: prychny vynykennia, rozvytok, shliakhy podolannia [Crisis Phenomena in the System of Public Administration of Ukraine: Causes, Development, Ways of Overcoming]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnolohii ta dyzainu. 2012. № 2. S. 137–142. [Ukr.].
4. Shavtun V. T. Kryzy u systemi derzhavnoho upravlinnia [Crises in the system of public administration]. Naukovi pratsi. Derzhavne upravlinnia. Vyp. 214. T. 226. S. 20–24. [Ukr.].
5. Sharii V. I. Antykryzovi tekhnolohii, yak mekhanizm realizatsii tsilei derzhavnoho upravlinnia [Anti-crisis technologies as a mechanism for realization of the goals of public administration] : avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr. Kyiv, 2006. 17 s. [Ukr.].
6. Ospanov E. A. Faktory krizisa gosudarstva [Factors of the state crisis]. Vestnik Yuzhno-Uralskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya : Pravo. 2012. № 43. Vyp. 32. S. 15–17. [Rus.].
7. Grinin L. E. Gosudarstvo i ego krizis v proshlom i nastoyashem [The state and its crisis in the past and present]. Vestnik Sibirskogo instituta biznesa i informacynnykh tekhnologij. 2013. № 3. S. 26–30. [Rus.].
8. Shpachuk V. V. Teoretychni zasady typolohizatsii kryz [Theoretical bases of crisis typology]. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/socgum/Nvamuupravl/2010_4/33.pdf. (data zvernennia: 15.03.2020). [Ukr.].
9. Gavrilov N. I. Mera gosudarstvennosti demokraticeskogo gosudarstva [A measure of the statehood of a democratic state]. Kiev, 1997. 116 s. [Rus.].
10. Derzhavnist. Yurydychna entsyklopediia : u 6 t. [Statehood. Legal Encyclopedia: 6 t.]. Kyiv : Ukr. entsykl. im. M. P. Bazhana. 1998. T. 2 : D–I. 744 s. [Ukr.].
11. Datsiuk S. Svitova kryza elitaryzmu. Notatky i rozдумы [The global crisis of elitism. Notes and reflections]. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/582588719ebbe/page_2/ (data zvernennia: 15.03.2020). [Ukr.].
12. Borochoy Ber. Nationalism and the Class Struggle: A Marxian Approach to the Jewish Question. 1937. New York : Poale-Zion.
13. Friedrich August von Hayek. The road to serfdom. URL: <https://mises.org/library/road-serfdom-0> (Last accessed: 15.02.2020)
14. Mihaleva N. V., Plaksina V. S. Raznovidnosti sovremennykh monarhij [Varieties of modern monarchies]. Nauchnyj zhurnal. 2017. № 3 (16). s. 40–44. [Rus.].
15. Gulyakov A. D., Salomatin A. Yu. Sravnitelnoe gosudarstvovedenie i problemy federalizma [Comparative State Studies and the Problems of Federalism]. Izvestiya vysshih uchebnykh zavedenij. Povolzhskij region. 2016. № 3 (39) s. 99. [Rus.].
16. The Constitution of the People's Republic of Bangladesh (ACT NO. Of 1972). Laws of Bangladesh URL: <http://bdlaws.minlaw.gov.bd/act-367/section-24715.html?hl=1> (Last accessed: 15.02.2020).
17. Taldykin O. V. Suchasni nedemokratychni formy derzhavnoho (politychnoho) rezhymu [Modern undemocratic forms of state (political) regime]. Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. 2019. № 1. S. 44–50. [Ukr.].
18. Liashchenko O. O. Politychna kryza yak chynnyk transformatsii vzaiemovidnosyn hromadianskoho suspilstva i vlady (na prykladi podii v Ukraini 2013–2014 rr.) [The political crisis as a factor in the transformation of relations between civil society and government (on the example of events in Ukraine 2013-2014)]. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. Vyp. 4 (51). URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:GhwANyPeYZUJ:www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-4/doc/1/07.pdf+&cd=5&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> (data zvernennia: 15.03.2020). [Ukr.].
19. Taldykin O. V. Netokratiia yak cherhovyi faktor kryzy instytutu natsionalnoi derzhavy: peredumovy vynykennia [Netocracy as Another Factor of the Crisis of the Institute of the Nation State: Prerequisites]. Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. 2012. № 1. S. 136–149. [Ukr.].

SUMMARY

Oleksandr V. Taldykin. State crisis: concepts and classification. The article deals with the concept and signs of state crisis. The classification of state crises according to different criteria is presented.

The state, as a political and territorial organization of society, is a complex system of various elements that function in interrelationship and interdependence and must serve the interests of civil society. Of course, if such a state is ideally related to it, society, it functions to meet its needs. The failure of one part of a complex multilevel State mechanism will inevitably have negative and sometimes irreversible consequences for other elements, which in itself will already be an indicator of certain crisis phenomena. What is a crisis of the State and what is its classification, in our view, these very issues are extremely relevant to the theory of the State and are the subject of our consideration.

The crisis of the state is a destructive state of the state mechanism, due to the improper functioning of which antagonistic contradictions in the society aggravate, conflicts are formed, which the state can overcome or solve without a positive transformation, which in turn can threaten the state sovereignty and territorial integrity, and eventually can lead to its destruction.

The main signs of the state crisis are:

- destructive effects on the State itself and society as a whole;
- the exacerbation of numerous conflict situations in various areas of society;
- the failure of quality public administration;
- contradiction between the state and society, between the ruling elite and the people, between different segments of the population;
- a real threat to State sovereignty and territorial integrity;
- the rebirth, transformation or destruction of statehood.

By temporal criterion, a state crisis can be divided into: short-term (acute), prolonged (long-term), permanent (chronic).

By the scale of coverage of certain state institutions and spheres of state regulation it is necessary to determine: microcrisis, mesocrisis, macrocrisis, mega-crisis.

By subjects of coverage, these are a crisis of the state mechanism, a crisis of the state apparatus, a crisis of individual state organisations, a crisis of state resources, a crisis of individual branches of power.

According to the political aspects of coverage, the crisis of the state is divided into: crisis of ruling elites, crisis of opposition forces, which in its turn can be divided into: crisis of radical opposition; crisis of moderate opposition; crisis of legal opposition and crisis of illegal opposition.

Such a feature as legitimacy of the state power gives grounds to speak about: crisis of a legitimate state and crisis of an illegitimate state.

The question of legal justification of the state power, its compliance with legal norms, which is a sign of its legitimacy, gives the necessity to determine: crisis of the legal state and crisis of the illegal state.

A significant indicator of the definition of crisis phenomena in a State is the degree to which they are predictable. According to such criterion it is possible to define: not an assumed crisis of the State, an assumed crisis of the State, a controlled crisis of the State.

According to the expected consequences of a crisis phenomenon in the State, emphasis should be placed on a destructive crisis, a potential crisis and a transformational crisis.

Special attention should be paid to the study of classification of the crisis of the state according to the social and economic formation: crisis of the slave state, crisis of the feudal state, crisis of the capitalist state, crisis of the socialist state.

Conflicts in society and the formation of conflicts in the state may be connected with the pressing need to change the form of state governance: crisis of monarchies and crisis of republics.

Depending on the form of the state (territorial) system, the crisis of simple (unitary) states and the crisis of complex states, primarily empires, can be distinguished.

Classification of state crises where the criterion is this or that form of state political regime seems quite justified: the crisis of anti-democratic states, the crisis of democratic states.

In the areas of dominant coverage (manifestation) of crisis phenomena: economic crisis, social crisis, political crisis, religious crisis of the state, information crisis of the state.

Keywords: *power, domination, west, crisis, suspension.*